

GOD & HET GETAL

De twee Russische wiskundigen Dimitri Egorov (1869 – 1930) en Nikolai Luzin (1883 – 1950) veroorzaakten aan het begin van twintigste eeuw een sensatie met hun bijdrage aan de verzamelingenleer. Waar Franse wiskundigen eerder waren vastgelopen in dezelfde problematiek, wisten zij doorbraken tot stand te brengen waarmee ze de koers van de moderne wiskunde definitief hebben bepaald.

Wat Egorov en Luzin onderscheidde van de Fransen was dat zij niet terugdeinsden voor schijnbaar irrationele speculaties. Dat had waarschijnlijk te maken met hun religieuze kijk op de getallen en wiskunde. Ze meenden namelijk dat wiskundige concepten volgens hetzelfde scheppingsprincipe aan hun geest ontsprongen, als al het geschapene aan de bron van het Absolute ontsprong. Het blinde vertrouwen in dit goddelijke scheppingsbeginsel gaf ze de vrijheid om buiten de gevestigde kaders naar oplossingen te zoeken.

Nu is het goed mogelijk dat Egorov en Luzin het ook zonder die religieuze bril hadden kunnen stellen om oplossingen te vinden. Dat is uiteindelijk moeilijk vast te stellen. Maar filosofisch gezien is het opmerkelijk hoe intiem deze twee Russen het geloof in God en wiskunde met elkaar verenigden. Door getallen in relatie tot het goddelijke op te vatten, wisten Egorov en Luzin hun dorst naar het transcendente, zowel met gebed als met wiskunde te lessen. Hun religieuze en wiskundige intuïties waren van dezelfde mystieke grondtoon doortrokken. En daar zagen zij het bewijs in van een schitterend huwelijk tussen God en het getal.

Met die visie echter druisten ze in tegen het officiële staatsatheïsme van het Stalinistische Rusland. Daar dienden wiskunde en wetenschap te beantwoorden aan de geloofsbrieven van Marxisme en realisme. De Russische staatsautoriteiten vonden het huwelijk tussen God en het getal dan ook lang niet zo schitterend als Egorov en Luzin. Ze werden opgepakt. Egorov werd gedood en Luzin verbannen.

Sindsdien is het met het huwelijk tussen God en het getal nooit meer goed gekomen. Niet in Rusland, maar ook hier in het Westen niet. Tegenwoordig verwijzen getallen niet meer naar een goddelijk, maar naar een meetbaar universum. Naar een onverschillig universum waar natuurwetten de deterministische dienst uitmaken. Een universum dat geen enkel houvast meer biedt voor de behoefte aan iets hogers. Met de triomf van de natuurwetenschappen is het transcendente failliet verklaard.

De Canadese filosoof Charles Taylor weigert echter te geloven dat de opmars van de natuurwetenschappen de ware oorzaak is achter het verdwijnen van God. Hij erkent dat een notie van het Goddelijke zich onmogelijk laat inpassen in een natuurwetenschappelijk wereldbeeld, maar het is niet zo dat het ditzelfde wereldbeeld was dat God ook de das om heeft gedaan. Want nog voor dit natuurwetenschappelijke wereldbeeld het gangbare model voor de werkelijkheid werd, was de strop om de nek van God reeds lang gelegd.

En dat begon zo'n beetje met de Reformatie. Die verklaarde alle vormen van magie taboe, en ontnam de wereld zo haar bezielde en wonderbaarlijke karakter. God verdween achter zijn eigen schepping. Voortaan toonde hij zich enkel nog maar in een persoonlijke relatie met de gelovige. Die gelovige was er op zijn beurt zelf voor verantwoordelijk deze relatie te onderhouden. En om zijn relatie met God te garanderen, verinnerlijkte hij die verantwoordelijkheid in zijn ziel.

Deze verinnerlijking leidde volgens Taylor tot de moderne binnenwereld van het 'ik', en tegelijkertijd tot het besef van zijn autonomie. Op den duur echter begon het 'ik' zijn autonomie veel serieuzer te nemen dan zijn relatie met God. Taylor beschrijft hoe door tal van omstandigheden de oriëntatie op God gaandeweg verdween, en het 'ik' zichzelf steeds meer als de meester van zijn eigen werkelijkheid ging zien.

Dit nieuwe zelfbesef vond natuurlijk perfect aansluiting bij de natuurwetenschappelijke methode, dat de wereld immers in beheersbare brokjes werkelijkheid presenteerde. Zo bezien lagen de natuurwetenschappen dus niet aan de basis van de wijdverbreide ontgoddelijking, maar was het een soort jas die het 'ik' had uitgekozen om zijn nieuwe zelfbesef mee te kleden. Die jas bleek echter zo strak af te kleden dat er geen zuchtje transcendente wind meer doorheen kwam.

Het is Taylor met zijn verhaal er om te doen die natuurwetenschappelijke jas wat losser te knopen. Dat wil hij als filosoof, maar bovenal als gelovig filosoof om ruimte voor zijn katholieke God vrij te maken. Die God mag van mij nog even thuis blijven. Maar het punt van Taylor dat we ontvankelijkheid voor het goddelijke niet zijn kwijtgeraakt door de opkomst van de natuurwetenschappen, maar door een exclusieve gerichtheid van het 'ik' op zichzelf, nodigt wel uit om niet meer bij voorbaat iedere smaak naar het transcendente af te blussen met onverbiddelijke scepsis of plat atheïsme.

Nu zal dat niet genoeg zijn om het schitterende huwelijk tussen wiskunde en religie, zoals Egorov en Luzin dat kenden, in ere te herstellen, maar een mooie Lat-relatie moet tot de mogelijkheden behoren. En dat is genoeg. Want wat maakt het uit als we transcendentie ontmoeten, of dat nu in het getal of in het gebed is? Zolang het maar groots, diep en meeslepend is.

Marcel Zuijderland, 16 september 2009.